

УДК 347.77

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.2.22>

ІНСТИТУТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНСТРУМЕНТІВ ГЕНЕРАТИВНОГО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Кульчій О.О.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри правознавства,

Полтавський університет економіки і торгівлі

Кульчій О.О. Інститут авторського права в умовах розвитку інструментів генеративного штучного інтелекту.

Стаття присвячена фундаментальним правовим проблемам у сфері інтелектуальної власності, що виникають внаслідок стрімкого розвитку генеративного штучного інтелекту. Досліджуються виклики авторському праву, спричинені масовим впровадженням технологій штучного інтелекту. Зокрема розглядається правовий режим об'єктів, створених за допомогою штучного інтелекту, законність використання творів, захищених авторським правом, для навчання моделей штучного інтелекту та окремі питання правосуб'єктності ШІ.

Стаття ґрунтується на вивченні міжнародної судової практики та сучасних нормативних актів, включаючи нещодавно прийнятий Регламент Європейського Союзу про штучний інтелект. Предметом дослідження, зокрема, є неоднозначні підходи до визначення авторських прав на об'єкти, згенеровані штучним інтелектом. Представлено та проаналізовано практичні кейси з різних країн, зокрема судові рішення США та Китаю, що демонструють варіативність правових оцінок у сфері взаємодії права інтелектуальної власності та штучного інтелекту.

У статті запропоновано аналіз перспективних механізмів врегулювання правовідносин у досліджуваній сфері. Серед них – запровадження системи колективного управління правами (подібно до розширеного або колективного управління), створення механізмів справедливої компенсації праволодильцям та розробка технічних інструментів ідентифікації походження контенту. Дослідження доводить необхідність знаходження балансу між інтересами розробників технологій штучного інтелекту, авторів творів та суспільними потребами технологічного розвитку.

У статті простежуються тенденції змін законодавства у сфері інтелектуальної власності та регулювання штучного інтелекту. Зокрема, розглянуто положення Регламенту про штучний інтелект, який покладає на розробників моделей штучного інтелекту зобов'язання щодо дотримання авторських прав, включаючи обов'язок оприлюднення детальних звітів про контент, використаний для навчання моделей ШІ.

У статті наголошується на важливості формування правового середовища, яке одночасно стимулюватиме технологічний прогрес і надійно захищатиме права та інтереси авторів. Ефективне регулювання має базуватися на фундаментальних принципах справедливості, прозорості та всебічного врахування інтересів усіх учасників правовідносин у сфері інтелектуальної власності.

Ключові слова: авторське право, генеративний штучний інтелект, правове регулювання, інтелектуальна власність.

Kulchii O.O. Copyright in the context of development of generative artificial intelligence tools.

The article addresses fundamental legal issues in the field of intellectual property arising from the rapid development of generative artificial intelligence. It explores the challenges posed to copyright law by the widespread adoption of artificial intelligence technologies. In particular, the study examines the legal regime of objects created with the assistance of artificial intelligence, the legality of using copyright-protected works for training AI models, and specific issues related to the legal personality of AI.

Based on an analysis of international judicial practice and contemporary regulatory instruments, including the recently adopted European Union Artificial Intelligence Regulation, the study examines ambiguous approaches to determining copyright for AI-generated objects. Practical cases from various

jurisdictions, including court decisions from the United States and China, are analyzed to illustrate the variability in legal assessments regarding the interaction of intellectual property law and AI.

The article offers an analysis of promising mechanisms for regulating legal relations in the field of study. These include the introduction of a collective rights management system (similar to extended or mandatory collective management), the establishment of mechanisms for fair compensation to rights holders, and the development of technical tools for identifying the origin of content. The study underscores the necessity of balancing the interests of AI technology developers, authors, and society's technological advancement needs.

The article traces trends in legislative changes in the field of intellectual property and the regulation of artificial intelligence. In particular, it examines the provisions of the Artificial Intelligence Act, which imposes obligations on AI model developers to comply with copyright laws, including the requirement to disclose detailed reports on the content used for training AI models.

The article emphasizes the importance of creating a legal environment that simultaneously fosters technological progress and robustly protects the rights and interests of authors. Effective regulation should be grounded in fundamental principles of fairness, transparency, and comprehensive consideration of the interests of all participants in intellectual property legal relations.

Key words: copyright, generative artificial intelligence, legal regulation, intellectual property.

Постановка проблеми. Друге десятиліття XXI століття стало періодом стрімкого прогресу в галузі машинного навчання та генеративного штучного інтелекту (ГШІ). На початку третього десятиліття ці технології здобули широку популярність і стали масово доступними для пересічних користувачів. Десятки сервісів почали пропонувати можливість легко використовувати ГШІ для створення текстів, зображень, аудіо та відео, охоплюючи найрізноманітніші сфери людської діяльності [1].

Однак таке швидке впровадження технологій виявило неготовність законодавчих систем більшості країн до нових викликів. Це спричинило хвилю обговорень серед правознавців та науковців. ГШІ став каталізатором суперечок у багатьох сферах життя, поставивши під сумнів унікальність людини як єдиного суб'єкта творчої діяльності, здатного створювати об'єкти, що підпадають під охорону авторського права.

В умовах неспинного технологічного прогресу проблема правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності, особливо авторського права, набуває особливої актуальності. Формування нормативної бази, яка б забезпечувала баланс між захистом прав авторів і праводільців та сприяла технологічному розвитку, стає одним із ключових завдань сучасності.

Метою дослідження є комплексний аналіз правових викликів у сфері інтелектуальної власності, спричинених розвитком генеративного штучного інтелекту, та розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення нормативно-правового регулювання авторських прав в умовах технологічних трансформацій.

Стан опрацювання проблематики. Означені проблемні питання привертають значну увагу як науковців, так і практиків, зокрема представників національних відомств інтелектуальної власності різних країн. На регулярній основі Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) проводить міжнародні конференції, присвячені огляду актуальних технологічних викликів, що постають перед існуючою системою правової охорони інтелектуальної власності, та обміну досвідом щодо їх врахування (WIPO Conversation on Intellectual Property and Frontier Technologies). У листопаді 2024 року відбувся вже десятий такий захід [2].

Додаткову увагу дослідників і юристів-практиків до взаємодії авторського права та штучного інтелекту привернув процес прийняття Регламенту про ШІ. Цей документ, зокрема, покладає на розробників інструментів ШІ певні зобов'язання, у тому числі стосовно дотримання авторських та суміжних прав.

Пошук рішення щодо поєднання існуючих систем правової охорони інтелектуальної власності загалом і авторських прав зокрема є предметом численних досліджень, включно з роботами українських науковців. Різні аспекти правової охорони досліджено в працях К. Зерова, Ц. Міллера, М. Ділворта, Тітінтін Веня, Ф. Ріксона, М. Зенфтлебена та багатьох інших.

З практичної точки зору заслуговують на увагу судові рішення та акти профільних органів виконавчої влади, зокрема національних органів інтелектуальної власності різних країн. Саме ці органи перебувають в авангарді практичної імплементації чинних норм у відносини, що стрімко змінюються під впливом новітніх технологій.

Виклад основного матеріалу. Генеративний штучний інтелект науковці відносять до обчислювальних методів, здатних генерувати умовно новий, змістовний контент, такий як текст, зображення або аудіо, на основі навчальних даних [3]. Генеративна модель штучного інтелекту визначається як тип архітектури машинного навчання, що застосовує алгоритми для створення нових екземплярів даних на основі шаблонів і зв'язків, виявлених у навчальних даних.

Дискусії, що активізувалися у юридичній (і не лише) спільноті в контексті поширення масового використання генеративного штучного інтелекту, охоплюють такі ключові аспекти:

- правовий режим об'єктів, створених за допомогою інструментів штучного інтелекту або безпосередньо ними, без суттєвої участі людини;
- правові підстави та питання правомірності використання масивів даних, покладених в основу створення (тренування) генеративних моделей штучного інтелекту;
- питання правосуб'єктності штучного інтелекту та відповідальності за шкоду, спричинену його використанням (цей аспект здебільшого стосується інших моделей ШІ, наприклад тих, які застосовуються в управлінні безпілотними транспортними засобами, у виробництві, а перспективно – навіть у військовій сфері).

Правовий режим об'єктів, створених моделями штучного інтелекту (ШІ) або за їхньою допомогою, неоднозначно визначається в законодавстві та судовій практиці різних країн. Зокрема, це стосується визнання або невизнання їх об'єктами майнових прав інтелектуальної власності. Наразі триває процес внесення змін до законодавства, а суди намагаються адаптувати чинні правові норми до об'єктів, створених за допомогою ШІ.

Оновлена редакція Закону України «Про авторське право і суміжні права», ухвалена 1 грудня 2022 року, у статті 33 розмежовує: неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою без безпосередньої участі фізичної особи, на які у творця виникає право «*suu generis*» з обмеженою правовою охороною; твори, створені фізичними особами із застосуванням комп'ютерних технологій, на які виникає повноцінне авторське право [4].

Це є порівняно зрозумілою правовою позицією законодавця. Однак значні виклики в її застосуванні пов'язані з визначенням необхідного ступеня особистої залученості людини у створення об'єкта за допомогою комп'ютерних технологій, зокрема генеративного ШІ.

Ще одне ключове питання стосується того, чи може ШІ бути визнаним винахідником або автором відповідно до чинного законодавства про інтелектуальну власність, яке здебільшого вимагає наявності творця-людини. Наприклад, у США Патентне відомство встановило, що ШІ не може бути вказаним як винахідник у патенті, оскільки законодавство однозначно визначає винахідників як «фізичних осіб» [5].

У серпні 2023 року Окружний суд округу Колумбія (США) виніс рішення, згідно з яким художній твір, створений штучним інтелектом без участі або втручання людини, не підлягає охороні авторським правом (Стівен Талер проти Шири Перлмуттер, Реєстру авторських прав і директора Бюро авторських прав США та ін., Цивільна справа № 22-1564 (ВАН)) [6].

Водночас у 2023 році Пекінський Інтернет-суд (КНР) визнав авторське право творця, який довів факт своїх інтелектуальних зусиль під час створення зображення за допомогою сервісу Stable Diffusion. Суд детально аналізував процес використання інструменту ШІ, зокрема запити користувача («*prompts*»), які були основою для отримання кінцевого результату. Згідно з рішенням, позивач вклав значний рівень інтелектуальних зусиль, включаючи дизайн презентації персонажа та вибір підказок. Суд визнав, що результат є інтелектуальним творінням розуму [7].

Отже, для вирішення питання правового режиму таких об'єктів у майбутньому необхідно буде розробити чіткі критерії, які визначатимуть ступінь участі користувача у створенні цих об'єктів за допомогою інструментів штучного інтелекту, а також способи її доведення. Детальне з'ясування цього питання стосовно кожного окремого спірного об'єкта може стати серйозним викликом для судової системи.

У майбутньому може постати ще одна проблема, яка потребуватиме уваги дослідників, суддів та працівників патентних відомств. Зокрема, це стосується ситуацій, коли деталізовані запити для створення об'єктів також генеруються за допомогою ШІ, наприклад, таких систем, як ChatGPT. Тож визначення однозначно справедливих рішень у подібних спорах буде дуже непростим завданням зважаючи, що інструментів ідентифікації об'єктів, створених за допомогою ШІ, з вірогідністю близькою до 100% наразі не створено.

Один із перспективних напрямів наукових досліджень, переважно технічного характеру, полягає у розробці ефективних механізмів для ідентифікації контенту, створеного ШІ, і впровадженні

таких інструментів як обов'язкових. Ідеться про розробку системи метаданих, які надаватимуть можливість встановлювати джерела навчальних даних, створення інструментів, що забезпечують прозоре походження використаних матеріалів. Такий підхід дозволить реалізувати принцип транспарентності та сприятиме формуванню довіри до технологій штучного інтелекту. Наприклад, над подібними проектами щодо використання метаданих для маркування контенту (на предмет можливості його використання для машинного навчання) а також для ідентифікації даних, які були реально використані для тренування моделей ШІ працюють дослідники Естонії та Фінляндії. Сутність цього проекту щодо можливостей інтеграції метаданих у графічні файли формату jpeg розкрив на WIPO Conversation on Intellectual Property and Frontier Technologies технічний експерт і консультант Робочої групи з питань інфраструктури авторського права Естонії Філіп Ріксон [8].

Наступна проблема, яка викликає на сьогодні дискусії – правові підстави використання даних для машинного навчання. Генеративні системи ШІ здатні імітувати людську творчість лише тому, що певні твори слугували навчальним матеріалом. Алгоритми машинного навчання використовують наявні літературні та художні твори як вхідні дані. У подальшому система ШІ вчиться створювати нові об'єкти, імітуючи стиль людських творів. Алгоритм машинного навчання дозволяє системі генеративного штучного інтелекту самостійно генерувати контент на основі обчислювального аналізу людських робіт, які використовувалися як навчальний матеріал [5]. Це породжує позицію авторів, які наполягають на справедливій винагороді та захисті своїх прав, оскільки ШІ, навчений на їхніх творах, позбавляє їх можливості заробітку та роботи.

У свою чергу це питання є складним не тільки з етичної точки зору, але і з позиції потреби забезпечення прогресу. Адже законодавство, яке буде надмірно захищати права авторів, тим самим буде стримувати технологічний розвиток, що може негативно позначитись на багатьох суміжних сферах економіки. Відповідно, сьогодні юридична спільнота перебуває у пошуку справедливого рішення.

Основним концептуальним підходом до розв'язання цієї проблеми може стати створення правового механізму, спроможного зберігати стимули для інтелектуальної та творчої діяльності людини. Законодавство має встановити чіткі орієнтири розвитку технологій штучного інтелекту, які б максимально враховували інтереси всіх учасників правовідносин у сфері інтелектуальної власності: як розробників технологій, що базуються на машинному навчанні на основі великих об'ємів інформації, у т.ч. захищеної авторським правом, так і безпосередніх творців чи праволодільців об'єктів ІВ.

Позиція останніх у ЄС представлена асоціаціями праволодільців, які традиційно займають активну позицію у захисті прав ІВ. Зокрема, саме з їх активністю частково пов'язано те, що відповідно до «Регламенту про штучний інтелект», прийнятого Європейським парламентом 13 березня 2024 р., на постачальників моделей ШІ загального призначення було покладено обов'язок «запровадити політику, спрямовану на дотримання законодавства ЄС про авторське право, і, зокрема, визначити та дотримуватися, в тому числі за допомогою сучасних технологій, застереження про права, висловлені відповідно до ст. 4(3) Директиви (ЄС) 2019/790» (пп. с п. 1 ст. 53) [10]. Додатково на таких суб'єктів відповідно до пп. д п. 1 ст. 53 покладається зобов'язання «скласти та оприлюднити достатньо детальний звіт про зміст, використаний для навчання моделі ШІ загального призначення, відповідно до шаблону, наданого Європейським офісом зі штучного інтелекту (AI Office)» [10].

Ст. 53 Регламенту про ШІ почне застосовуватися через рік після набрання чинності Регламентом. Однак відповідні кодекси практики повинні бути готові раніше – «не пізніше» дев'яти місяців після набрання чинності Регламентом про ШІ, і Європейський офіс зі штучного інтелекту, який було створено 24 січня 2024 року, має вжити необхідних заходів для досягнення цієї мети [10; 11, с. 498].

Німецький дослідник О. Пойкерт вважає що включення норм, спрямованих на захист авторських та суміжних прав (приватних за своєю правовою природою) до нормативного акта, спрямованого на врегулювання публічно-правових відносин (зобов'язання розробників технологій ШІ перед суспільством та контроль за їх дотриманням з боку уряду) є не зовсім органічним та доречним, хоча і заслуговує на увагу та схвалення намір захистити ці права [11, 499].

Принципово новим підходом до врегулювання правовідносин у сфері використання інтелектуальної власності може стати запровадження механізму, подібного до обов'язкового або розширеного колективного управління авторськими правами, як це на сьогодні передбачено в окремих

сферах національним законодавством [12]. Його сутність полягає в створенні правового інструментарію, який би дозволяв використовувати публічно доступні об'єкти авторського права для навчання ШІ на умовах справедливої компенсації авторам та правоволодільцям. Водночас такий механізм має передбачати право власників інтелектуальної власності на вилучення своїх об'єктів з баз навчання. Разом із тим залишається відкритим питання забезпечення технічної можливості ідентифікації використаних об'єктів ІВ не лише на етапі їх застосування для навчання моделей ШІ, але також на етапі генерації контенту (нових об'єктів) цими моделями ШІ.

Соціально-правове обґрунтування запропонованого підходу впливає з необхідності подолання наявної диспропорції в розподілі економічних вигод від використання інтелектуальної власності. Сучасна практика, за якої розробники ШІ дуже швидко заробляють величезні кошти за рахунок використання чужих об'єктів інтелектуальної власності без належної компенсації її творцям, потребує більш справедливого правового врегулювання.

Висновки. Широке використання інструментів генеративного штучного інтелекту (ГШІ) викликало гострі дискусії у сфері права інтелектуальної власності. Основні питання зосереджуються навколо правового режиму об'єктів, створених за допомогою ШІ, законності використання об'єктів, захищених авторським правом, для навчання моделей ШІ, а також правосуб'єктності самого ШІ. Наразі чинне законодавство та судова практика різних країн вирішують ці питання неоднозначно. Для досягнення більш передбачуваної судової практики необхідно розробити чіткі критерії визначення ступеня участі людини у створенні об'єктів за допомогою ШІ.

Одночасно важливо знайти баланс між захистом прав інтелектуальної власності та сприянням технологічному прогресу. Перспективним рішенням може стати впровадження системи, яка забезпечувала б справедливу винагороду правовласникам за використання їхніх об'єктів авторського права для навчання моделей ШІ або генерування нових об'єктів на їх основі.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що ефективно правове регулювання у сфері штучного інтелекту та авторського права має ґрунтуватися на принципах справедливості й дотримання балансу інтересів усіх сторін. Це передбачає створення правового поля, яке сприятиме технологічному розвитку, забезпечуючи при цьому надійний захист прав авторів і правовласників та підтримуючи стимули для творчої діяльності.

Окреслені у статті проблеми відкривають широкі перспективи для подальших досліджень. Зокрема, актуальним є напрям розробки конкретних законодавчих норм, які б дозволили ефективно збалансувати інтереси розробників моделей ГШІ та власників авторських і суміжних прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Meilleur C. 10 categories of generative AI tools. URL: <https://knowledgeone.ca/10-categories-of-generative-ai-tools>.
2. WIPO Conversation on Intellectual Property (IP) and Frontier Technologies: Tenth Session. November 5 to November 6, 2024 (Geneva, Switzerland). URL: https://www.wipo.int/meetings/en/details.jsp?meeting_id=84809.
3. Feuerriegel S, Hartmann J, Janiesch C, Zschech P. Generative AI. *Business & information systems engineering*. 2024. № 66. P. 111–126. <https://doi.org/10.1007/s12599-023-00834-7>.
4. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 1 грудня 2022 року № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20>.
5. Dilworth M. AI & Intellectual Property: Artificial Intelligence Legal Implications. URL: <https://www.dilworthip.com/resources/news/artificial-intelligence-and-intellectual-property-legal-issues>.
6. Yeow B., Jian Lim Z., Choo A. Rise of the machines: Ownership of intellectual property created by artificial intelligence. URL: <https://asiaiplaw.com/section/in-depth/rise-of-the-machines-ownership-of-intellectual-property-created-by-artificial-intelligence>.
7. Tingting Wen, Beijing Internet Court recognizes copyright in AI-generated image. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*. 2024, March. Vol. 19, Is. 3. P. 250–255. URL: <https://doi.org/10.1093/jiplp/jpad127>.
8. Rixhon P. To protect or not to protect – Raising Trust and interoperability. *WIPO Conversation on Intellectual Property and Frontier Technologies Tenth Session*. URL: https://webcast.wipo.int/video/WIPO_IP_CONV_GE_2_2024-11-06_PM_123868?startTime=5686.

9. Senftleben M. Generative AI and Author Remuneration. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*. 2023. Vol. 54. P. 1535–1560. URL: <https://doi.org/10.1007/s40319-023-01399-4>.
10. Artificial Intelligence Act: Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689>.
11. Peukert A. Copyright in the Artificial Intelligence Act – A Primer. *GRUR International*. 2024 (June). Vol. 73, Iss. 6. P. 497–509, URL: https://login.research4life.org/tacsgr1doi_org/10.1093/grurint/ikae057.
12. Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав: Закон України від 15 травня 2018 року № 2415-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-19>.
13. Кульчій О.О. Вплив інструментів генеративного штучного інтелекту на сферу інтелектуальної власності. *Традиції та інновації розвитку приватного права в Україні: освітній вимір: матеріали XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 6 червня 2024 р.)*. Полтава: ПУЕТ, 2024. С. 56–60. URL: [http://dSPACE.puet.edu.ua/bitstream/123456789/14031/4/ZBIRNYK%20\(2024\).pdf#page=56](http://dSPACE.puet.edu.ua/bitstream/123456789/14031/4/ZBIRNYK%20(2024).pdf#page=56).